

Ossa de morts

Autor(en): **Derungs, Ursicin G.G.**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **71 (1986)**

Heft 27

PDF erstellt am: **22.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-881681>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Ossa de morts

da Ursicin G.G. Derungs

Di dellas olmas. Mo ei era buc il classic di dellas olmas, cun nebla, freid, enqual pliev pli sec. El veva zuar entschiet en cun empau brentina. Mo quei ei nuot aparti ella planira. Il suleagl veva prest pudiu dar atras. Gia dallas nov fuva l'atmosfera sereina e caulda. Lunsch sur la planira pudev'ins tscharner il massiv dil Monterosa, in migliac burnida e neiv, sc'ina encarschadetgna lontana, strusch viva pli. Empau plinano e pli damaneivel muntognas pli mudestas, mo tuttina imposantas al pei della planira, ils cuolms de Lecco e de Bergamo.

Sin la planira steva tscheu e leu aunc enqual èr de terc, sper auters medi gia dapi in per jamnas, terc numnaus il «*cinquantino*».

In pur damaneivel della veglia casetta della Annunciata veva mediu quels dis empau de sia pulenta. Quella dils davos ers fuva pulenta de perver. Las plontas pudevan vargar si ils dus meters e miez, eran grossas sc'in culeischen, diras e spessas. E denter la liunga feglia faleina o mirava tscheu e leu la barba d'ina u l'otra dellas panotgas. Sper via veva la buobanaglia scarpau giu enqualina. Ina maschina gronda quasi sc'ina casa cargava viaden egl èr, tagliava ils costs zais e dirs dil terc, lagutteva e manizzava la plonta cun fustitg, feglia, panotga e tut e suflava quei fretg manizzau sil carr annex. Lu vegneva in fumeagl cul tractor ed in carr vit, schunscheva quel vid la maschina de tagliar e manizzar terc, prendeva il carr gemblaus tochen sum e menava quel ella *cascina* vischinonta.

Varga mes'ura po la veglia haver mirau igl ir e vegnir dil fumeagl, la maschina che manizzava rubas e strubas, igl èr che vegneva adina pli graschels tochen ch'era las davosas plontas-terc fuvan svanidas el venter de fier ed igl èr restava anavos nius.

«Sche Angelo vegness gleiti, savess el ir ad encurir panotgas» di la femna tut per sesezza. Il gliendisdis veva el liber tochen la sera, per quei ch'il *supermercato* a Milaun, nua ch'el luvrava, veva serrau. Il gliendisdis fageva Angelo lavurs occasionalas. Pil pli mava el sin la fiera dil vitg vischinont e gidava ils vendiders de fretgs e verduras. El veva de purtar neutier las chistas cun la rauba frestga, dustar quei che fuva vit e rimnar quei che deva sperasgiu. Persuenter astgava el purtar a casa restonzas, è bein enqual bi toc: finotg, truffels, rieblas, seller, broccoli, basilico, in'u l'otra trocla d'iuas, ni schizun enqual oliva. El e si'onda mavan cun quei in pulit tschancun viaden ell'jamna.

Oz tuorna Angelo pér encunter las duas. Sil carr annex dil velo vev'el emplunau in per chistas e scatlàs cun de tuttas sorts verduras, enqual fretg, è ina biala trocla d'iuas vev'ei dau quella gada, las davosas de questa raccolta, e schizun in pugn plein olivas neras. El caveglia tut giun tschaler e pren lu la trocla d'iuas e va en cuschina e metta quella sin meisa: «Quei ei in salid d'Esposito, in salid si dal sid.» Esposito, il vendaverduras, era immigraus sco ella, glièud dil meridiun, fugi el nord gia dapi generaziuns, dalla pupira ella travaglia. Annunciata era vegnida culs geniturs ded Angelo, omisdus morts. Suentèr gentar di l'onda: «Oz ha el tagliau il terc. Ti savesses aunc ir ad encurir panotgas.»

Angelo ei d'accord e va. Igl èmprim fa el denton aunc in sbargat el *Bar Centrale*, beiba in espresso e discutescha ils resultats dil *totocalcio*. Sco mellis e mellis de siu pèr scriva el jamna per jamna ses x ni 2 ni 1, baghiond castials ell'aria. Sill'ura vegn la trumpada, e la queida d'empruar aunc inaga. Sch'el vess d'haver inaga in tredisch, el persuls, lu cumprass el, tgisà, il funs de Longo e mass cun la maschina a rimnar panotgas e buca sc'in rugadur ad encurir quei ch'ei dau sperasgiu. Lu mass el buc a Milaun el *supermercato*, lu mass el buc il gliendisdis a purtar verduras e la sonda-notg a schubergiar la metropolitana milanese per haver in per liras dapli. Lu . . . Che sia squadra, *l'Inter*, ha ual stuiu piarder encunter *la Torino* . . . Sche quella balla fuss buc ida ella latta! Sche . . .

El paga, pren siu velo cun carr annex e va o sigl èr de graun-terc. El va suentèr la stubla digl èr sidengiu. Tscheu e leu tocca de panotgas cun garnins sco curals ded aur, schizun ina panotga entira ed entratga, mitschada dalla miersa della maschina. Sia tastga de plastic sescufla pli e pli. Sche quels curals fussen veramein ded aur . . . Lu, gie lu turnass el anavos ella tiara dils perdavons, forsa, e cun el l'onda Annunciata . . . Lu, gie, lu fuss tut auter. Lu savess el baghegiar ina casa per el, per sia onda, per ses parents . . . e magliar olivas, gie, olivas en ieli, olivas en sal, olivas cun l'odur della mar, e la colur dil sulegl. Sche quels curals fussen veramein ded aur, lu svanessen els buc ella gargatta dellas gaglianas, lu. . .

Mintgatton stat el in mument eri, envida ina cigaretta e mira co il sulegl sesbassa encunter il horizon, semidond en burnida per murir. Oz para la nebla buca de vegnir siado. L'atmosfera ei transparenta sco da rar. Mintgatton sesaulza in eroplan dalla piazza aviatica vischinonta e rampluna sur igl èr ora. Angelo fa aunc ina runda tras la stubla e tuorna lu anavos tiel velo agl ur digl èr. In vent levet termaglia culs sacs de plastic cavegliai sil carr annex dil velo. Angelo stauscha il velo cun las panotgas sur

la via de funs encunter casa. Dretg e seniester starschadas per tiara tagstgas de sprezzas, tscheu e leu ina sprezza duvrada, ni in pariser rullaus ensemen el pastg. Tschei di han ei anflau in de schotg onns, morts, overdosa, ni sprizzau miardas, drogas tagliadas cun sappi Dieus tgei. Il sulegl ei denton svanius. Silla via Cassanese che ligia la provincia cun la capitala ei il traffic s'augmentaus. Quels che lavuran ellas pintgas industrias entuorn Milaun tuornan anavos el marcau. Auters van dal marcau zanuua o silla tiara. Sco sche mintgin vess ded ir ual leu, nua ch'el sesanfla buc. Mintgaton in cyclist. Da buob fagevan ei lur cuorsas cun velo sur las vias dils funs. En quei era el, il *terrone*, daventaus in *polentone* tochen la crusta. Angelo accelerescha siu pass, seferma puspei avon il *Bar Centrale*. El emposta in *Calice rosso* e mira empau televisiun. Davos ina meisa plinenvi sesan quater vegls e dattan hartas. In giuvenot betta tschien liras egl apparat electronic ed inscenescha ina uiaara stellara. D'in clutger vischinont dat ei in per tucs. Ina processiuin. Affons e zacontas femnas veglias cul prer. Davontier ina crusch. Ei van dal vitg o encunter santieri. Paternos e denteren la vergna d'in cant sacral. E lu la ramur dils autos che surpren tut. El bar negin che fa stem de quei. Angelo fa ina crusch spuentada e sededichescha a siu migiel vin. Silla banca, dretg davon el, in taglier cun dultschs, gronds e brins, surtratgs cun zucher fin, siattschien liras l'in. El fa dar dus, paga, pren siu scarnuz e va.

Davos casa scarga Angelo siu carr annex, dosta quel cun velo e tut en tschaler. El pren las tastgas cun las panotgas, il scarnuz cun ils dultschs e va en casa.

«Nua eis staus aschi ditg? Ti stos seristiar ded ir a Milaun», di l'onda cun in stèl quita. Denter las panotgas catta l'onda adagur il scarnuz. «Tgei has cheu?» Ell'arva il scarnuz ed excloma surprida: «Oh, ossa de morts. Quei ei bi che ti has patertgau vidlunder.» «Sche tgei?» fa Angelo surstaus. «Igl ei gie il di dellas olmas» di l'onda. «Di dellas olmas» fa el, sco sch'el udess per l'emprema gada quei plaid. «Lu mavan ei pervia de quei en processiuin.»

«Ti eis segir buca ius!» di l'onda surriend.

«Jeu sun ius per panotgas e per – 'ossa de morts'» di el.

Angelo ei denton sesius davos meisa, ferton che Annunciata ristegia zatgei avon ch'el stoppi ir a Milaun.

«Pertgei han quels dultschs num 'ossa de morts'?» damonda Angelo per dumandar zatgei. «En auters loghens dian ei è 'paun dils morts'» di l'onda. «Sas, per nus meridiunals ein quei regurdientschas de schar encrescher. Cu jeu sun vegnida da giuvna ensemen cun tiu bab e tia mumma a Milaun, era la Lombardia per nus ton sco tiara jastra. Nus ca-

pevan buca lur lungatg, ed ils Lombards buc il nies. Tut era auter cheu. Ferton ch'ils Milanés luvravan e barhavan ed eran en tut punctuals e precis, era nies ritmus de lavur auters. Ti enconuschas il bab dil vendaverduras Esposito? Sche bien, quel veva aviart cheu ina stizun de fretgs e verduras. Sche mo el vess «aviart» quella stizun. Il pli savens vev'el serrau ella. E sch'ei capitava ch'ins anflava sia stizun in di tuttina aviarta e ch'ins vuleva cumprar farbuns, fageva el amogna bliuschas a ti. El seigi ual staus sin fiera e vulevi cumprar en farbuns; mo lu hagi el viu leu schi bialas bliuschas ch'el hagi tertgau ch'ei fussi donn de buca prender ellas. Ed aschia hagi el per quella gada schau de cumprar farbuns. Ti pos cumprender che la clientella era buca incantada dil vendaverduras. La stad serrava el sia stizun per in meins. Las verduras piteschien dalla calira, scheva el, e mava el sid.»

«Mo tgei ha tut quei de far cun l'ossa de morts?» damonda Angelo.

«Fetg bia», rispunda l'onda. «Mira, tut ils meridiunals han fatg vess de s'adattar allas cundiziuns de lavur si cheu. La lavur era buca adina fetg segira. Tgei han ei detg cu tiu bab ei sedisgrazias ellas cularias d'itschal a Sesto San Giovanni? 'De quels dat ei aunc avunda! Quels semultiplicheschan gie sco cunegls.' Per las maschinas han ei quitau. In luvrer lavura schi ditg ch'el po e crappa. Pertgei de quels, aschia schevan ei, dat ei daried e bienmarcau.»

Angelo ei staus si, mo el sesa puspei e l'onda va vinavon. «Ed il schar encrescher. La famiglia, ils parents, la mar, las olivas . . .» Ella fruscha naven ina larma. «Con bugen fuss jeu oz sur fossa a mes geniturs . . . Tgei veta che quels han giu. Luvrar cun zappa e fussed per ils gronds proprietaris e lu murir dalla fom. Co savevan ins star a casa en quellas relazioni? Lu vein nus udiu ch'ei detti lavur el nord, a Milaun ed a Torino. Tgei levan nus far? Nus essan i. Nus vein schau anavos nos vegls geniturs e saviu che nus vegnien strusch a veser els pli. Forsa che nus vessen in di saviu ir per els e prender els cun nus, en nossas atgnas casas. E nus tertgavan en siemi tgei casas che quei vegni ad esser. Forsa . . . Ah, sche nus vessen pli tard silmeins saviu prender lur restonzas terrestras e satrar els cheu, lu vessen nus buca stuiu schar encrescher aschi fetg. – Perduna, jeu discuorel in denter gl'auter. Tgei lev'jeu dir?»

«Ti levas dir pertgei che quels dultschs hagian num 'ossa de morts'!»

«Gie, sche teidla! Has ti aunc mai udiu co ils Hebrès han bandunau la tiara de sclaveria per ir ella tiara empermessa? Nies prer ha detg ei a nus. Ti vas halt buc en baselgia. Sas tgei ch'ei han priu cun els sin lur viadi atras il desiart? Forsa lur beins, regurdientschas dell'Egipta, nua ch'els eran naschi e carschi si e che fuva daventada lur patria? Forsa era

tut quei, forsa. Aber la bibla raquenta buca de quei, scheva nies prer, mobein co els hagien priu l'ossa de lur morts, de Jacob e Josef, l'ossa de lur babuns ed hagien purtau quella en processiun atras il desiert ella tiara empermessa. Ed aschia hagien ei buca schau encrescher pli.» La veglia seferma e fruscha naven ina larma. Angelo teidla.

«Mo ils pli tups hagien aunc mirau anavos e schau encrescher per l'Egipta e sias vanauns de carn. De quellas encarschadetgnas havein nus buca stuiu ver,» fa ella surriend. «Nua ein las vanauns de carn della Calabria, nua sias rihezias? Mo nus havein era buca saviu prender cun nus l'ossa de nos morts sco cunfiert. Ti pos cumprender Angelo, co nus havein stuiu ir sin viadi. Nus havein mess nos pèr batteglis en in per scattas, priu ils trens de tiarza classa, adina fullanai. Sin peis tochen Reggio, sin peis da Reggio a Neapel, sin peis da Neapel a Roma, sin peis da Roma a Milaun. Forsa ch'in ni l'auter saveva seser mintgaton in tec, mo tut era stretg. Nua vessen nus duiu metter nos morts? Nus eran paupers e vegnevan en ina tiara jastra e pudevan esser cuntents d'anflar zanza in suttetg, ni plitost ina ruosna, per encurir da leu ano zatgei meglhier. Mo nos morts vevan nus buca cun nus. Nua vessen nus era vuliu metter els, Angelo, nua? Di a mi! Cu ei dat strusch plaz pils vivs. Na, els havein nus stuiu schar anavos a casa. Ed aschia stuevan nus schar encrescher. Capeschas?» Annunciata fa ina pausa, ferton ch'ella metta sin meisa in taglietg ed in glas. Angelo veva envidau cuort la televisiun, mo puspei stez ella.

«Eis tresta oz, onda?» fa el mirond sin l'ura e sin sia onda. «Pren in de quels dultschs, in 'ies de miert', e lu varga il schar encrescher» di el per dir zatgei.

L'onda serevegn e cuntinuescha: «Gie, *Angelo mio caro*, aschia vegn ei pia detg ch'ils emprems immigrai vulevien buca seschar consolar egl jester. E cu ei mavi encunter Numnasontga ed il di dellas olmas, vegnevi lur cor adina pli grevs ed eri strusch de consolar. E cheu hagien ei inagada, ei pudevi esser suenter dus treis onns egl jester, survegniu si dal sid in pac. Ei eri cuort avon Numnasontga. E tgei veva quei pac en? Legna inagada! Dultschs de leugiu – e leutier ina brev, scretta dal prer, culs numns de tuts quels ch'eran restai anavos. Buca damonda mei, Angelo, tgei che fuva scret en quella brev, quei savess jeu buc. Mo ei eri par'ei circa scret aschia: Nus vein udiu che vus lascheies encrescher e che vus vegnessies bugen a casa per ir sur logs e visitar ils morts, damai che vus haveies buca saviu prender els cun vus. Per quei vulein nus silmeins tarmetter zatgei de nies vitg, ils dultschs de nossa tiara. E cu ei hagien aviert il pac e viu en quel ils dultschs de lur tiara hagien ei detg tuts sco

ord ina bucca: *Sono le ossa dei morti, sono le ossa dei morti*: Quei ei l'ossa dils morts, quei ei l'ossa dils morts. Ed ei hagien festivau Numnasontga e magliau ils dultschs en regurdientscha de lur antenats. E dapi lu hagien ei mintg'onn fatg sezs ils dultschs tarmess si dal sid e magliau quels da Numnasontga. Ed aschia hagien ei buca stuiu schar encrescher schi fetg pli.»

Angelo era denton staus sin peis. El veva buiu siu migiel vin e magliau in de quels dultschs ensemen cun l'onda Annunciata. Ei era uras ded ir a Milaun, il bus mava en in per minutas. Lavur de tard, schubergiar il *supermercato*, preparar ils magasins per las furniziuns della notg ed auter. L'onda veva denton gia entschiet a sgranar las panotgas: Ils curals ded aur curdavan sco tontas empermischuns ella scadiala, e lur legher tin tin spuentava l'encarschadetgna. Tochen Lambrate mes'ura cul bus. Fatschas staunclas, restauradas cun in tec sminca. Curva dretga, tuts gein da vart seniastra. Curva seniastra, tuts gein da vart dretga. Halt.

Ei dattan anavon. Partenza, els vegnan bess anavos. Da quellas uras ei il bus buca fetg occupaus. Il di ei morts ella liunga sera de november. Mauns satels e mauns pulpi, mauns staunchels e mauns gnervus, mauns de tuts e de negin, tschappan il pusal dil séz davon. Zatgi descenda. Auters ascendan il bus. Sper via all'entrada de Milaun enqual fiug. Ina pitauna cun stivlas alvas e queissas bluttas svanescha sper las finiastras dil bus vi. Angelo fa stem de nuot. Quei ei siu mund, sia patria. Ed aschia dat ei buca encarschadetgnas. Sa sche l'*Inter* gudogna dumengia encunter la *Verona*? Sch'el fagess in tredisch, el persuls, lu, gie lu . . . *Capolinea*. Tuts stattan si e svaneschan el stgir. Avon la staziun de Lambrate schischuri de glied che vegn e va. Enamiez il plaz, el schurmetg de plantas, forsa platanas, commerci de droga. Tschella notg hagi ina femna mazzau siu agen fegl drogau duront ch'el durmevi. Desperaziun. Probabel survegn ella ina peina reducida. Sil trottuar plinenvi ina prostituida per paucas liras. Quellas de classa lavuran buca en quei quartier. La lingia verda della metropolitana milanese ei surcargada da quellas uras. Angelo va da scala giu, sper placats mez scarpai o, sper veglias e novas inscripziuns sils mirs cuts dils vaus sutterrans. *Tgi che schubregia il tgil cun la detta, suenter quell'en bucca metta, anfla schubers ed endretg, ton il tgil sco il det. Per sogn Ambrosi la Carmen alla Scala.* Strusch legibel pli: *Grazie, Magath. Vacanzas a sogn Murezi. Abbado dirigia. Ils piachs adattai pil tgiilet de tiu pign.* Il tren vegn. Tozzels bratscha alzada per setener vid ils sustegns d'alumini. Mauns staunchels, mauns morts, mauns de tuts e de negin brauncan il fest de sustegn. Mo ina staziun tochen P.za Udine. Angelo descenda. *Forza Rummenigge.* El va cun

la scala movibla ad ault, el liber. In per pass ed el ei sil post de lavur. Avon va el aunc en in bar. Sin la banca paradeschan duas panotgas mel-nas sco aur e dasperas in canistret cun dultschs brins e gronds, surtratgs cun zucher. En in de quels fetga ina guila cun in cedel: Ossa di morti, 700 lire cadauno.